

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Rosh E. H. Human Categorization // *Advances in Cross-Cultural Psychology*. – L. etc. : Acad. Press, 1975. – Pp. 1–72.
2. Ulrich W. *Linguistische Grundbegriffe : Wörterbuch*. – Berlin; Stuttgart : Gebrüder Bornträger Verlagsbuchhandlung, 2002. – 164 S.
3. Metzler Lexikon Sprache / [Hrsg. Helmut Glück]. – Stuttgart; Weimar : Verlag J. B. Metzler, 2005. – 352 S.
4. Duden-Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.duden.de/>.
5. Wissensportal [wissen.de](http://www.wissen.de) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wissen.de/fremdwort/frame2>.
6. Семантичні мережі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fim.mdpu.org.ua/prepodavately/sharov/Shtuch/lect7.pdf>.
7. Дейк Ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. Дейк Ван. - М. : Прогресс, 1989. – 301 с.

Олександр Колесник
(Київ)

ЕНІГМАТИЧНІ ФЕНОМЕНИ В АСПЕКТІ МІФОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО СЕМІОЗИСУ

У статті аналізуються номінації енігматичних феноменів (ЕФ) у індоєвропейських мовах з позицій теорії міфологічно орієнтованого семіозису. Розглянуто етимологічні, лінгвокультурні та лінгвосеміотичні особливості вербальних репрезентацій концепту ТАЄМНИЦЯ. ЕФ інтерпретуються як ірраціональні чинники поступу систем різного рівня і природи, залучених до універсальних трансформаційних сценаріїв.

Ключові слова: енігматичний феномен, система, основа, сценарій

В статье анализируются номинации энигматических феноменов (ЭФ) в индоевропейских языках с позиций теории мифологически ориентированного семиозиса. Рассмотрены этимологические, лингвокультурные та лингвосеміотические особенности вербальных репрезентаций концепта ТАЙНА. ЭФ интерпретируются как иррациональные причины развития систем разного уровня и природы, включенные в трансформационные сценарии.

Ключевые слова: энигматический феномен, система, основа, сценарий

Informational interchange that has been a distinctive marker of the present-day mankind's cultural model involves transferring and interpreting data encoded within the framework of basic irrational patterns traditionally associated with myth. Furthermore, modeling alternative worlds in texts of

different genres and historic periods has implemented mental and verbal construals that refer to the so called fuzzy entities. Vague parameters of the said entities, strategic patterns of the over-system (sacral sphere) projected onto the empirically known reality and largely incomprehensible in terms of conventional logic, contextually shifting sets of objectives pursued by scenarios' participants, as well as tools used and routes chosen by the latter allow speaking of enigmatic phenomena (EP) as inherent constituents of conceptual and verbal worldviews. Variable properties of systems' components and diverse trajectories of their interactions and transformations contribute to the multitude of alternative realities accessible via lingual codes.

The article considers etymological, linguo-cultural and semiotic features of designation units representing EPs in Indo-European languages. The article highlights the idea that EPs follow the universal pattern of the over-system – system – subsystems' interaction and suggest a respective taxonomy of EPs. We also present a formal algebraic pattern of transformational scenarios. The pattern reflects dynamic parameters of scenarios' participants and variable trajectories of scenarios' unfolding.

The article highlights verbal representations of EPs and expands the myth-oriented semiosis theory as a means of creating worldviews and alternative worlds.

Key words: *enigmatic phenomenon, system, stem, scenario*

З огляду на реалії сьогодення, що віддзеркалюють конфлікт техногенної паразитичної цивілізаційної моделі та тенденцій відкритих систем різної природи (вітальних, соціальних, інформаційних) до самоорганізації та самопідтримки [1], **актуальною** є низка питань, пов'язаних з розглядом особливостей співвідношення та співфункціонування раціонального та ірраціонального начал свідомості людини [13] у пізнанні світу, комунікації, формуванні творчих колективів, створенні альтернативних реальностей тощо. У цьому контексті відзначимо принципову (парадоксальну) ірраціональність основ раціоналізації дійсності [6], сутність котрої залишається, переважно, затемненою, таємничою (енігматичною). Термін "енігматичний" обраний нами з огляду на емпіричну недосяжність феноменів зі змінними параметрами (нечіткі сутності з множинними та змінними параметрами, котрі визначаються операторами, що задають координати альтернативного світу), а також на їхню репрезентацію засобами мовних кодів, що також матеріалізують міф і міфологічний простір (МП): а. *enigma* "загадка, будь-що недоступне для спостереження" < лат. *aenigma* "загадка" < грец. *Αίνιγμα* < грец. *Αίνος* "оповідання, прислів'я"[12].

Мовно–знакові репрезентації енігматичних феноменів (ЕФ), передовсім власне загадки як мовленнєвого жанру і фольклорного тексту, традиційно розглядаються у лінгвістичних студіях [2; 4; 5; 7; 10; 14; 16]. Водночас, загадковість (енігматичність) притаманна будь–яким типам взаємодій систем, що охоплюють недостатні, спотворені, зашифровані дані, а також систем, що належать до ієрархічно різних планів буття або перебувають на синергетично віддалених орбітах взаємодії (нестача відповідного досвіду). У широкому розумінні, джерелом ЕФ є імпліцитні зв'язки між елементами різних систем, приховані параметри та властивості об'єктів (реальних, квазі–реальних і нереальних), що взаємодіють у межах сценарних послідовностей. Варіативні (невідомі) контури прогнозованого варіанту конфігурації картини світу, детермінованої енігматичними чинниками екзистенційного плану причин, не дозволяють включити їх до традиційних (статичних) мережі навігаційних координат у світах різної природи та мірності. Відповідно, ЕФ розглядаються як маркер нестабільності системи (її ентропії), а з іншого боку – як чинник, що визначає варіативність її параметрів при динамічних (гіпотетично, еволюційних) змінах. З огляду на дію універсальних законів подібності (фрактальності), причинності та циклічності, ми ведемо мову про енігматику векторів розвитку систем у будь–якому фрагменті часо–простору, оскільки ця властивість задана програмою надсистеми і відтворюється на всіх рівнях організації буття, пор. бібл. *O altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius!* "О прірва багатства й мудрості й відання Божого! як неосяжні долі його і неосяжні шляхи його!" [36, Ch. 11, 33], а також варіант розвитку такої програми у момент світо–творення: ... *Ilúvatar shall give to their thoughts the secret fire, being well pleased.* [33, с. 3].

Вербалізований досвід людства у взаємодії з ЕФ відображений в назвах концепту ТАЄМНИЦЯ. Так, герм. да. *run, rune* "секрет, таємниця, прихована / таємна порада", також "рунічна літера" (*runstæf*) < протогерм. **rūnō / *raunō, *raunian*– (дісл. *run* "секрет, чари, рунічний знак", двн. *runa* "таємна розмова, шепіт", гот. *runa* "таємниця") < іє. **ru– no–* [19], пов'язане з номінаціями сили, магії (пор. когнати у кельтських мовах: ірл. *rúndiamhair*, гел. *run* "секрет, таємниця, сила, обман, мета, намір, бажання", вал. *rhin* "секрет, чари, чеснота", при чому вони співвідносяться з грец. *ερευνω* "вишукува-

ти" й відповідним коренем **revo-* "шукати" [17, с. 298]. Версія [17] віддзеркалює діалектичну природу явища: ЕФ як релятивний показник нестійкого стану системи прагне до розв'язання (збалансованості) та постає причиною динамічних рушень у системі. Іншими словами, для будь-якої загадки є відповідь. Існують такі версії походження іє. **ru-no-*: (1) < **reu-* "видавати звук, шепотіти" [18, с. 867]; (2) < **rei-* / **reu-* "різати, шкрябати, висікати", що експлікує геометрію графічної форми знаконосіїв та співвідноситься В.В. Левицьким з вірогідним процесом розвитку сем [чаклувати] і [писати] зі значення "різати" [8, с. 434]. За великим рахунком, обидві версії не заперечують одна одну: магичні практики, засновані за звуковому (енергетичному, фрактальному) моделюванні бажаного стану речей, гіпотетично, могли маскуватись (шепіт) з огляду на потенційні наслідки соціального несхвалення (пор. *Ein sat hon úti // þá er inn aldni kom* "таємно вона якось чаклувала" [35, 28]); з іншого боку, власне сема [різати] здатна породжувати значення "видавати звук", або "виблискувати" – як прояв універсального механізму системної (діалектичної) інверсії. Номінації на основі протогерм. **rūnō* демонструють семантичні переходи "таємниця" – "міфічна істота / монстр": *hwuder helrunan hwyrftum scriþað* "де блукають відуди пекельних таємниць" [24, 163], а також "таємниця" – "змагання" (результат останнього заздалегідь невідомий): *onband beadurune*, досл. "звільнив руни битви" кенінг "почав суперечку" [24, 501].

Паралель "таємниця" ~ "знак, літера" проявлена в кельтських мовах: гел. *Oghum* "огам, огамічне письмо", ірл., дірл. *ogum* від *Ogma mac Elathan* "син мудрості", божество красномовства кельтського пантеону **Ogambio-s* < (?) грец. *ουμοσ* "колія, борозна, лінія" < (?) снскр. *ájmas* "напрямок, біг, корінь"; водночас схожа за морфофонемічним складом одиниця гел. *oidheam* – "думка, висновок, приховане значення, секрет" [17, с. 266].

Типологічно номінації ТАЄМНИЦІ співвідносяться з грец. *μυστήριον, μυστήρια*, на основі котрих виникла одиниця а. *mystery* "певна істина, проявлена в божественному одкровенні / прихований духовний смисл / містична істина" (іт. *mistero*, ісп. *misterio*, фр. *mystère*, ірл. *mistéir*) < а.–фр. **misterie* < дфр. *mistere* "секрет, загадка, приховане" < лат. *mysterium* "таємний обряд, щось таємне" < грец. *μυστήριον* (мн. *μυστήρια*) "таємний обряд, доктрина" < грец. *μυστεος* "посвячений" < *μύεω* – "вводити до таїнства / закривати". Ознака "ховати" міститься також у внутрішній формі ВФ дескрип-

тора *occult* < лат. *occultus* "прихований" < лат. *occulere* "прикривати, ховати" < лат. *ob* "над" + віддієсл. *celare* "ховати". Номінація а. *secret* (ісп. *secreto*, іт. *segreto*, фр. *secret*, укр. *секрет*) < лат. *secretus* "відділений, віддалений, прихований" < лат. *Secernere* "розділяти" < *se-* "нарізно" + *cernere* "відділяти" [12] імплікує властивості ЕФ як дечого, виключеного з системних зв'язків, що не дозволяє здійснювати судження стосовно сутності об'єкта та його можливих функцій. Отже, номінації імені концепту ТАЄМНИЦЯ відображають сутність ЕФ як браку інформації / відсутності доступу до інформації, що перешкоджає функціонуванню системи. Стан речей, в якому наявна певна "критична кількість" нерозв'язаних ЕФ, перетворює включені у відповідні взаємодії системи на закриті, спричиняє їхню аксіологічну переорієнтацію, злам і зникнення.

Назви енігматичних процесів слов'янськими мовами імплікують "некомфортний" характер взаємодії та потенційно негативні наслідки взаємодії денотатів, пор. укр. *таємниця*, *тайна*, *таємний*, рос. *тайна*, *тайный*, *тайком*, стслов. *таи*, болг. *тайна*, *тайно*, сербохорв. *tájati*, словен. *táj* "заперечення", *tajen*, чес. *pod tajem* "таємно", слвц. *tajny*, *tajit*, *tajomny*, пол. *tajny*, *tajemny*, в.-луж. *tajić*, *tajny*, н.-луж. *tawis* "приховувати" – спорідн з дінд. *tāyūs* "злодій", авест. *tāyu* "злодій", *taṣa-* "крадіжка, таємний", грец. *τηταω* "позбавляю", хет. *tāiezzi* "краде", грец. *Τησιος* "підступний, марний" [11, Т 4, с 11].

У свою чергу, н. *Geheimnis* (н. *Heim*), віддзеркалює значення "нечіткий, не пояснюваний", що супроводжується конотацією "свій [домашній], прихований від інших", гіпотетично, у сенсі "специфічне знання, важливе для певної закритої групи" (релігійного або езотеричного характеру). Альтернативною є версія н. *Geheim* < іє. **kem-* "згинати" > "ховати". При цьому висловлюється припущення стосовно співвіднесеності значення "таємний" з іє. **kai-* "горіти", що за механізмом енантіосемії (у широкому розумінні – діалектично обумовленого процесу випромінювання часток) породжує смислову пару "світлий" :: "темний" (таємничий) [9, с. 168]. При цьому "енігматичність" забезпечується як "темним" фрагментом смислового кванту, так і властивістю світла засліплювати, тобто, приховувати об'єкт від спостереження. Типологічно ця пара пов'язується з полісемантичною основою іє. **dhuēk-*, *dhuk-*, *dheuk-*: дінд. *dhuṣṣatē*, *dhuṣṣayati* "роздмуханий вогонь, пожвавлений", *dhūka-* "вільний [вітер]"; лит. *dvekti*, *dvekioti* "дихати, важко дихати", *dvōkti* "смердіти", *dūkstū*, *dūkti* "бо-

жеволіти, шаленіти“, *dūkis* "лють", лтс. *dūcu, dūkt* "гуркіт, лють", *dūku* (*dunku), *duku, dukt* "тмяніти" (міфологічні алюзії до номінацій стихій як видів енергії, взаємодія з якими можлива в ході магічних (таємних) практик) – співвідносяться з двн. *tougan* "темний, прихований, дивний. таємничий", дс. *dōgalnussi* "таємниця", да. *deagol, diegle* "прихований, могила", двн. *tougal* "темний, таємний", також да. *deag* "фарба", а. *dye* [18, с. 265].

З урахуванням основних типів взаємодії "реального" та "міфічного" планів буття як просторових взаємодій (переміщення сегменту одного континууму до іншого як "проривна", "перехресна" і "трансформаційна" функції міфу, у термінах [15]), наголосимо на універсальності ЕФ як характеристики динаміки енерго-інформаційних кластерів. Вказані функції корелюють з базовими властивостями поля як квантового явища, котре охоплює породження, знищення і трансформацію часток (аналогічно – смислів, значень, законосіїв природної мови як коду, моделей ментальної інтерпретації вербалізованих сигналів як відносно усталених моделей синтезу та комбінації білків у нервовій тканині, параметрів проведення нервового сигналу і породження полів у результаті протікання відповідних електрохімічних реакцій тощо). При цьому вплив ірраціонального (міфічного, сакральнo-надсистемного, непізнаного) начала, що визначає стратегію поступу системи, а також адекватність ресурсної бази (ситуативно змінних параметрів підсистем) зумовлюють постійне і плінне здійснення вибору напрямку і форми реалізації сценаріїв різного рівня (біфуркація системи). З урахуванням нежорсткої категоріальності, притаманної інтерпретаційним на комунікативним процесам, що супроводжують міжсистемні взаємодії, поліцентричності світу (плюралізму альтернативних світів), а також впливу на мовне конструювання світів аксіоматичних інтерпретант з МП, квантові переходи (передовсім, опосередковані вербально) і залучені до них ЕФ постають як:

$$\begin{array}{l}
 \forall (\text{scen } n) \\
 \text{IN } x \text{ (R/M)} \sum a_n b_n c_n d_n \\
 \text{trans} (\Delta \varepsilon / \text{MS} a_0 b_0 c_0 d_0) \\
 \text{OUT} \\
 \Delta x \text{ (R/M)} \sum a_{n+1} b_{n+1} c_{n+1} d_{n+1}
 \end{array}
 \left. \vphantom{\begin{array}{l} \forall (\text{scen } n) \\ \text{IN } x \text{ (R/M)} \sum a_n b_n c_n d_n \\ \text{trans} (\Delta \varepsilon / \text{MS} a_0 b_0 c_0 d_0) \\ \text{OUT} \\ \Delta x \text{ (R/M)} \sum a_{n+1} b_{n+1} c_{n+1} d_{n+1} \end{array}} \right\}$$

$$\begin{array}{l}
 \exists (\text{scen } \Delta n) \\
 \text{IN } x \text{ (R/M)} \sum a_{\gamma} b_{\gamma} c_{\gamma} d_{\gamma} \\
 \text{trans} (\Delta \varepsilon / \text{MS} a_0 b_0 c_0 d_0) \\
 \text{OUT} \\
 \Delta x \text{ (R/M)} \sum a_{\gamma+1} b_{\gamma+1} c_{\gamma+1} d_{\gamma+1}
 \end{array}
 \left. \vphantom{\begin{array}{l} \exists (\text{scen } \Delta n) \\ \text{IN } x \text{ (R/M)} \sum a_{\gamma} b_{\gamma} c_{\gamma} d_{\gamma} \\ \text{trans} (\Delta \varepsilon / \text{MS} a_0 b_0 c_0 d_0) \\ \text{OUT} \\ \Delta x \text{ (R/M)} \sum a_{\gamma+1} b_{\gamma+1} c_{\gamma+1} d_{\gamma+1} \end{array}} \right\}$$

– для будь-якого варіанту сценарію n , в якому бере участь реальний або уявний, міфічний об'єкт x та вводяться (вербалізовані) дані про його онтологічні (а), функціональні (б), локативно-темпоральні (д) й аксіологічні (с) характеристики, проявлені у ступені n , за умови реалізації комплексу причин (передачі імпульсу, енергії $\Delta\epsilon$) та впливу змісту міфологічних базових операторів, що окреслюють прототипні параметри відповідного об'єкту ($MSa_0b_0c_0d_0$), унаслідок його розгортання відбувається очікувана трансформація об'єкту з відповідними змінами параметрів $a_{n+1}b_{n+1}c_{n+1}d_{n+1}$ існує непередбачуваний сценарій $\Delta(n)$, на "вході" котрого будь-які параметри виявляються затемненими / невідомими, а на "виході" реалізується неочікувана трансформація самого об'єкту. При цьому, якщо $scen \Delta(n) = 1$ (позитивні адаптивні зрушення системи), тоді реалізується квестова послідовність $scen n \rightarrow scen \Delta(n) \rightarrow scen n+1$, стани речей у варіанті світу наближаються до очікуваних. Якщо $scen \Delta(n) = 0$ (невдале розгортання сценарію внаслідок нестачі даних, погіршення параметричних характеристик об'єкта, недосягнення очікуваного кінцевого результату), тоді $scen n \rightarrow scen \Delta(n) \rightarrow scen n\infty$ (повторення сценарію з варіативними вхідними даними) або $scen n \rightarrow scen \Delta(n) \rightarrow scen -n$, що призводить до анігіляції об'єкта. Зазначений об'єкт x – не єдиний учасник сценарію зі змінними / енігматичними характеристиками: кількість таких учасників практично необмежена, що змушує вести мову про варіативні траєкторії розгортання сценаріїв. Принагідно зауважимо, що ступінь енігматичності (відповідно, варіативності Δ) характеристик об'єкта, що вводяться до сценарію, значною мірою залежить від характеристик мовних знаків, що їх номінують, передовсім, з огляду на можливості їхньої множинної інтерпретації.

Оскільки ЕФ притаманні всім планам буття, пропонуємо їм класифікацію на основі універсологічної інтегративної моделі [6] з урахуванням потенційних ролей у сценаріях з фреймовою структурою [3]: рівень 1, "біо-технічний", невідомим є агент / пацієнт / інструмент / локатив у межах скрипту або невеликого за обсягом сценарію; рівень 2, "емоційно-чуттєвий", невідомими є очікувані (неочікувані) емоційні прояви, стани та реакції, що виникають в ході комунікативних практик або при розгортанні певного сценарію та їхніх первинних оцінок з боку учасників та "спостерігачів"; рівень 3 "ментальний", невідомими є дані (інформація, знання, спосіб обробки інформації), необхідні для побудо-

ви певної ментальної структури (плану дій, висновків) – як інструмент, або пацієнс / об'єкт при виконанні ментальних операцій над сигніфікативною проекцією певного предмета / явища; рівень 4 "соціально-адаптивний", невідомим є очікуване (неочікуване) сприйняття / відторгнення суб'єкта (разом з його моделями поведінки і комунікації) певною соціальною групою, ступінь сприйняття, варіативною є траєкторія взаємодії індивіда і представників колективу; рівень 5 "творчо-колективний", невідомими є варіанти розгортання комунікативних (професійно-практичних, адаптивно-ургентних, корпоративно-орієнтованих) взаємодій, відповідними "затемненими" слотами може бути, передовсім фактив (причини, умова, ціль), а також будь-який інший учасник фреймової ситуації, (наприклад, вдала або невдала промова вождя перед власною армією напередодні битви, що впливає на перебіг наступної сценарної ланки у квесті; рівень 6 – "ціннісно-орієнтаційний", невідомими є дані, необхідні для адекватної "первинної конфігурації" системи, вибору вектору поступу й визначення "партнерів" у просторі взаємодій, надсистеми як носія програми розвитку та підсистем як об'єктів діяльності; рівень 7 "ноосферо-світоглядний", на якому здійснюється "інформаційний вхід" надсистеми (сакральної сфери) до смислового поля людства – достеменно невідомими (раціонально непізнаними) на теперішньому етапі існування людства залишаються механізми впливу і взаємодії енерго-інформаційних полів астрофізичного, планетарного та колективно-психічного характеру.

Наведемо приклади вербалізації ЕФ. Текстові репрезентації таємниці демонструють ієрархічні відносини систем та співвідносяться з наступними сценаріями: *Iz wis atgiban ist kunnan runa þiudangardjos gudis* "вам дано пізнати таємницю царства божого" [21, с. 117 : Marku 4, 11] (рівень 7: таємничим є вимір надсистеми, його організація та смислове наповнення, пізнання яких можливе за умови кардинальних змін властивостей суб'єкта пізнання, наближення його когнітивного апарату до сфери взаємодій високих енергій (метафорично – "піднесення"); *hitt vil ek vita, // hvé Vafþrúðnis //salakynni sé.*"хотів би бачити, як Вафтруднір живе в себе вдома" [34, 3] (рівень 6: відсутність знань про ключового суб'єкта з контрарної ієрархії та необхідність отримання знання про супротивника є аксіологічно релевантними для божества та є причиною здійснення відповідного квесту; *Pitt skyli hjarta // hrafnar*

slíta // við lönd yfir, // en þú vitir manna."Нехай твоє серце ворон шматує у далекій землі, яку ти не знаєш" [25, 9] (Рівень 4: прокльон–перформатив включає номінацію невідомого фрагменту хронотопу, зовнішнього ворожого світу, що асоціюється зі смертю); *Sendi Atli // áru sína // um myrkvan við // mín at freista* "відправив Атлі спостерігачів до темної хащі таємно за мною" [29, 25] (рівень 1: невідомими є потенційні учасники фізичної сутички).

Біфуркація сценаріїв за участю вербалізованих ЕФ проявляється або як розкриття ТАЄМНИЦІ, або її збереження. У першому випадку з'ясування відповіді на окреслений у вербальному конструкті ЕФ (на зразок універсального міфологічного сценарію РОЗГАДУВАННЯ ЗАГАДКИ, або мега–сценарію КВЕСТ) має наступні наслідки: 1) досягається стратегічна мета і стан речей в альтернативному світі набуває (відносно) очікуваної конфігурації, наприклад, навмисно затягнутий сценарій розгадування загадок призводить до смерті опонента: *ef þú ör heimi kannst // hverjum at segja // allt þat er vilja ek vita.*"якщо ти зможеш про кожний світ сказати правду" [22, 8]; 2) уможливорює подальший розвиток квесту: *And the wand, the Elder Wand, where was that hidden?* [31, с. 434], *Have you got any idea where the diadem of Ravenclaw is?*" [31, с. 594], однак, не гарантує здійснення бажаного варіанту сценарію: *"While the diadem bestows wisdom...I doubt that it would greatly increase your chances of defeating the wizard who calls himself Lord –"* [31, с. 615], що становить ЕФ наступного рівня.

При розкритті ЕФ подальші сценарні взаємодії (субординатна біфуркація) також можуть розвиватись як у позитивному, так і в негативному сенсі для їхніх учасників: 3) неочікувані модифікації суб'єкта на зразок відкриття надзвичайних здібностей: *En er hjartablóð Fáfnis kom á tungu hánun, ok skildi hann fugls rödd.* "Але коли кров з серця Фафніра потрапила йому на язика, він почав розуміти, що казали птахи" [26, 31]; 4) злам / перебудова системи суб'єкта, його смерть, ланцюжок негативно забарвлених сценаріїв за участю інших людей і колективів. У цьому випадку розв'язання ТАЄМНИЦІ може бути й амбівалентним. Обізнаність з ЕФ постають своєрідним "статусним маркером" серед актантів міфологічних сценаріїв: *Allt veit ek, Óðinn, // hvar þú auga falt* "Знаю я, Один, де заховане твоє око" [35, 28], актуалізація котрого "запускає" наступні сценарії, в яких також розкриваються відповідні таємниці: *ok spá ganda, // sá hon vítt ok of vítt // of veröld*

hverja "за допомогою чар знала й бачила вона крізь усі світи" [35, 29]. При цьому знання майбутнього та спроби його корекції традиційними засобами без урахування причинно-наслідкових зв'язків між системами різної природи та мірності, може співпасти з деструктивною траєкторією розвитку – аси не спромоглись відвернути Рагнарьок, а Одін загинув у двобої з Фенріром, як і віщувала Вьольва: *Pá kemr Hlínar // harmr annarr fram, // er Óðinn ferr // við úlf veka* "настало для Хлін (Фрігг) нове горе, заходився Одін битись із вовком" [35, 53].

У разі збереження ЕФ брак даних не дозволяє суб'єкту адекватно здійснити певний сценарій, що призводить до негативних наслідків. Наприклад, сценарій ПОДОРОЖ $M(pq)R(s1t1) \rightarrow M(pq)R(s2t1)$ в ході котрого ЧАРІВНИК як представник міфічного світу (M), особа (p) з надзвичайними властивостями (q) переміщується миттєво (t1) в реальному світі (R) з однієї локації до іншої ($scen_n$) $\rightarrow$ ($scen_{n+1}$) за умови невизначеності координат / недостатнього знання ($scen_n$) $\rightarrow$ ($-scen_{n+1}$) отримує травму: *Apparition was proving as difficult as ever, though a few more people had managed to Splinch themselves.*[30, с. 387]. Найбільш вірогідним варіантом взаємодії контрарних систем, що перетинаються у певному сегменті хронотопу та не володіють достатнім обсягом інформації для адаптивно-творчого поступу, є КОНФЛІКТ: *Frétt hefir öld ófu, // þá er endr of gerðu // seggir samkundu, // sú var nýt fæstum, // æxtu einmæli; // yggr var þeim síðan* "Люди чули про збори воїнів, нарада їх була небезпечною, таємні бесіди несли біду" [23, 1] взаємодія із системою, стратегічні "налаштування" якої є невідомими, прогностично сприймаються як загроза і передумова конфлікту (війни). Відповідно, суб'єкт (інтерпретатор, зацікавлений у розкритті ЕФ), вдається до моделювання варіантів станів речей, в окремих випадках здатних змінювати загальну конфігурацію світу, та модифікує сценарії за власною участю як передумови виконання КВЕСТУ: *That much of the One Power could level mountain ranges at a stroke! No sister would try except perhaps one of the Black Ajah. Or worse, one of the Forsaken. Maybe more than one. What else could it be?* [28, с. 264].

Загалом, збереження ТАЄМНИЦІ виявляється: 1) однією з передумов успішного розгортання сценарію конфліктного типу, при чому ЕФ характеризують "стиль" або спосіб реалізації певних дій на етапі планування: *Bliadan lan doib immon run-sin in lín-sin* "цілий рік

вони таємно вели перемовини" [32, 80]; або на етапі активної протидії оппонентів *"It went exactly as I planned it, of course... "You are speaking to the Captain of the Queen's Bodyguard."* [27, с. 243];

2) характеристикою надсистеми: *Се бо таїна вліка есе якожде і Сврг.* 30; та її інформаційного впливу: *Праве бо есь невідомо уложена Дажьбом* [20, 1: 15]; 3) маркером зміни базових параметрів об'єкта, зокрема, "змінених станів свідомості": *А мовлена творіаше ідемо до сны. А тамо вліка необіасьны* [20, 12: 12–13]; 4) умовою збереження наявного стану речей, у випадку, якщо ЕФ є потенційно небезпечним (відповідно, соціально не схвалюваним): *Secrets of the Darkest Art – it's a horrible book, really awful, full of evil magic.* [31, с. 102], або сприяє здійсненню релевантних для особи / колективу дій (професійної діяльності)... *did he know secrets of wands that Ollivander did not?* [31, с. 150].

Таким чином, розгортання квесту, що охоплює сценарії взаємодії людей (не-антропоморфних істот) і світу (світів), є варіативним і залежить від впливу семантичних (етнокультурних) атракторів як полів тяжіння, а також змісту міфологічних (іраціональних) аксіом-орієнтирів, які визначають траєкторії перебігу окремих складників сценаріїв та їхнє аранжування (можливі гіпер-зв'язки або неочікувані завершення). Варіативність у сукупності з відхиленням від очікуваних (стереотипних) уявлень щодо сценаріїв та їхніх учасників розуміється як "енігматичність". Базовими ознаками ЕФ є їхня "нечіткість", іраціональність, псевдо-"позасистемність". Загалом, ЕФ співвідносяться з повнотою даних про причини тих чи інших подій, властивості суб'єктів-актантів, об'єкти (знаряддя та артефакти, живі істоти, знаки та інформаційні структури на зразок сакральних текстів, заклият та ін.), локації та маршрути тощо), які впливають на успішність або неуспішність орієнтації системи у світі / світах. ЕФ можуть становити викривлені дані, що не вписуються до конфігурації системи та потенційно можуть призвести до її зламу. З іншого боку, наявність ЕФ є передумовою дисбалансу систем, котрий стимулює відповідні адаптивні процеси та їхній розвиток. Вербально окреслені в текстах різних жанрів ЕФ розглядаються як "навігаційні орієнтири", за якими відбувається поступ модельованої в текстах альтернативної реальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гандзюра В. П. Концепція шкодочинності в екології / В. П. Гандзюра, В. В. Грубінко. – К. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – 144 с.
2. Голяд Н. І. Когнітивно– семіотичний дискурс загадки // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя : Філологічні науки. – 2013. – Книга 4. – С. 202–205.
3. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 848. – Вип. 58. – 2009. – С. 3–10.
4. Захарова Н. В. Лінгвокультурні особливості українських і німецьких народних загадок: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 / Захарова Ніна Володимирівна. – К., 2009. – 20 с.
5. Кёнгэс–Маранда Э. Логика загадок / Э. Кёнгэс–Маранда // Паремнологический сборник. – М. : Наука, 1978. – С. 249–283.
6. Колесник О.С. Лінгвосеміотика міфологічного простору: дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / О. С. Колесник; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 548 с.
7. Левин Ю. И. Семантическая структура загадки / Ю. И. Левин // Паремнологический сборник. – М. : Наука, 1978. – С. 283–314.
8. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2010. – Т.1. – 610 с.
9. Маковский М.М. Этимологический словарь современного немецкого языка / М. М. Маковский. – М. : Азбуковник. – 2004. – 630 с.
10. Селиванова Е.А. Жанровая модель кросворда как энигматического дискурса // Теоретична і дидактична філологія : Зб. наук. праць – Вип. 20. – Переяслав–Хмельницький : Вид–во КСВ. – 2015. – С. 352–370.
11. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер; [пер. с нем. и доп. О.Н Трубачева] : В 4–х т. – М. : Прогресс, 1964. – 1973.
12. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com>
13. Evans J. C. The Metaphysics of Transcendental Subjectivity: Descartes, Kant and W. Sellars / Joseph Claude Evans. – N.Y. : John Benjamins Publishing. – 138 p.
14. Harries L. Semantic Fit in Riddles / Lyndon Harries // The Journal of American Folklore. – Vol. 89, No. 353. – 1976. – pp. 319– 325.
15. Griffin M. An Expanded, Narrative Algebra for Mythic Spacetime / Michael Griffin // Journal of Literary Semantics. – 2001. – №2. – Vol. 30. – P. 71–82.
16. Klimesch, W.; Dienhart, J.M. A linguistic look at riddles / W. Klimesch // Journal of Pragmatics. – Vol. 31. – № 1. – 1999. – P. 95–125.
17. McBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language / Alexander. A. McBain, LL.D. – Stirling : Eneas MacKay, 1911. – 426 p.

18. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny. – Bd. 1–2. – Bern : Francke. – 1959. – 1183 S.
  19. StarLing database server / S. Starostin, G. Bronnikov, Ph. Krylov. – 1998–2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://starling.rinet.ru>
- СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ
20. Велесова книга : Легенди. Міти. Думи. / Загальна редакція В. Довгича. – К. : Індоевропа. – 1995. – 316 с.
  21. Євченко В.В. Готська мова: тексти, коментар, словник. – Житомир : ЖДПУ, 2002. – 408 с.
  22. Alviðsmál. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/alviss.html>
  23. Atlamál in grœnlensku. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/atlak.html>
  24. Beowulf. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://northvegr.org/sagas%20annd%20epics/epic%20poetry/beowulf/index.htm>
  25. Dráp Niflunga. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/src/edda/niflunga/index.html>
  26. Fáfnismál. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/texts/fafnis.html>
  27. Jordan R. Winter's Heart / Robert Jordan. – New York : Tom Doherty Associates, LLC, 2000. – 596 p.
  28. Jordan R. Crossroads of Twilight / Robert Jordan – New York : Tom Doherty Associates, LLC, 2003. – 652 p.
  29. Oddrúnarkviða. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/oddrunar.html>
  30. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2006. – 657 p.
  31. Rowling, J.K. Harry Potter and the Deathly Hallows / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2007. – 769 p.
  32. The Second Battle of Moytura. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ucc.ie/celt>.
  33. Tolkien J.R.R. Silmarillion / J.R.R. Tolkien. – Boston; N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1999. – 365 p.
  34. Vafþrúðnismál. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/vaftrudnis.html>
  35. Völuspá. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html>
  36. Vulgate (Latin): Romans. Chapter 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sacred-texts.com/bib/vul/rom011.htm#033>